

Kalbos tiriamieji darbai

2. Kalbos tyrimo darbų principai (tikslas, hipotezė, šaltiniai, metodika, medžiagos atranka, analizė, rezultatų apibendrinimas ir pristatymas)

Kaip atliekami kalbos tyrimo darbai?

Kalba kaip žmogaus pažintinės veiklos objektu susidomėta dar Antikos laikais senovės Graikijoje ir Indijoje (nuo IV a. pr. Kr.). Žinoma, nuo to laiko pasikeitė ir kalbos samprata, ir tyrimo metodai, ir tikslai. Tačiau išliko esminis dalykas: pats tyrimų objektas – gyva, nuolat kintanti žmonių kalba ir žmogaus poreikis tyrinėti, kelti klausimus, ieškoti į juos atsakymų.

Kadangi pats tiriamasis objektas – kalba – yra įvairiaplotmis ir daugiabriaunis, išties nelengvai aprėpiamas, tad ir jį tiriantis mokslas yra daugiakryptis. Jūs jau esate susipažinę su pagrindinėmis kalbos ir jos mokslo kryptimis: fonetika ir akcentologija¹, gramatika (morfologija, sintakse) ir leksikologija, stiliistika ir retorika, kalbos kultūra ir dialektologija². Sparčiai vystosi ir kitų šiuolaikinės kalbotyros kryptių mokslai,

¹ **Akcentologija** – kalbotyros šaka, tirianti kirčiavimą. ² **Dialektologija** – kalbotyros šaka, tirianti tarmes.

kaip antai sociolingvistika¹, psicholingvistika², lingvistinė pragmatika³, tekstynų ir kompiuterinė lingvistika⁴ ir t. t. Skirtingų krypčių mokslai kelia skirtingus klausimus ir remdamiesi tik jiems būdingomis teorijomis bei metodais ieško jų sprendimo.

Pagal str. Kalbos tiriamojo darbo etapai

Kalbos tiriamojo darbo etapai

Kiekviena tiramoji veikla, kaip metodiška naujų žinių paieška, jų sisteminimas ir sklaida (publikavimas), sudaryta iš tam tikrų etapų. Tyrimo metodiką lemia tyrimo tikslas: nuo to, kokio tikslo siekiama, priklauso ir būdas, kaip jo siekiama. Svarbu atminti – jei mokslinio tyrimo rezultatai patikimi, tai bet kuris kitas tyrėjas, vienodomis aplinkybėmis atlikęs tokį pat tyrimą, turėtų gauti tapačius rezultatus. Todėl patys duomenų rinkimo ir apdorojimo metodai, kiekvienas jų etapas ir procedūra yra kruopščiai aprašomi.

Tiriamosios veiklos etapai ir jų požymiai

Kalbos tyrimo etapai	Požymiai
1. Problemos iškėlimas ir formulavimas	<p>Bet kurio mokslinio darbo išeities taškas – tam tikra mokslinė problema, arba klausimas, į kurį mokslas dar nėra atsakęs. Kaip ir kiekvieną klausimą, taip ir mokslinį sudaro dvejopo pobūdžio informacija: <i>ta, kuri jau žinoma, ir ta, kurios nežinant kyla problema</i>. Taigi kokio nors tiriamojo darbo problema yra</p> <p>a) tai, kas tame etape nėra aišku, b) tai, dėl ko mokslas nesutaria, c) kas mokslinėje literatūroje dar nebuvo sistemingai nagrinėta, d) duomenys, leidžiantys suabejoti įsigalėjusiu požiūriu į kurį nors reiškinį.</p> <p>Problema paprastai formuluojama pasitelkus klausimus <i>kas, kaip, koks, kodėl</i> ir pan., pavyzdžiui: <i>Kaip šešiolikmečiai sveikinas su bendraamžiais, pažįstamais suaugusiais, nepažįstamais suaugusiais žodžiu ir raštu?</i></p>
2. Hipotezės formulavimas ⁵	<p>Pradiniame tyrimo etape vadovujamasi hipoteze – mokliškai pagrįstu, nors dar tik spėjamu atsakymu į išsikelto klausimą, kurį būtų galima formuluoti taip: <i>remiantis visu tuo, kas mokslui jau žinoma iš anksčiau atliktų tyrimų, tikėtina, atsakymas į šį klausimą turėtų būti toks ir toks</i>. Tačiau būtina atminti – tam tikrą hipotezę turinčio tyrėjo užduotis yra ne įrodyti, kad taip yra, o patikrinti, ar tikrai taip yra.</p>

¹ **Sociolingvistika** – mokslas, tiriantis kalbos funkcionavimą visuomenėje, kalbos ir visuomenės pasikeitimų sąsają. ² **Psicholingvistika** – mokslas, tiriantis kalbos procesą psichologijos požiūriu; remiasi kalbančiojo psichikos duomenimis, aiškina įvairius kalbos formavimosi ir suvokimo procesus; daug dėmesio skiria vaikų kalbai, kalbos patologijai ir kalbos raidai; turi taikomąją reikšmę: sprendžia kalbų mokymo klausimus. ³ **Pragmatika** – 1) simbolių ir jų suvokimo bei vartosenos santykis; 2) semantikos skyrius, tiriantis simbolių sistemos vartotovo (pavyzdžiui, programavimo kalbos) santykį su pačia simbolių sistema; 3) įvairių kompiuterinių kalbų, programų ir sistemų vertinimas, lyginimas pagal jų naudingumą, parankumą ir efektyvumą. ⁴ **Lingvistika** – kalbotyra, arba kalbų mokslas. ⁵ Galima, bet neprivaloma tyrimo dalis.

	<p>Nereikia nuogaustauti, kad tyrimo rezultatai paneigs darbinę hipotezę, svarbu, kad ją formuluojant būtų pagrindo teigti, jog vienoks ar kitoks atsakymas yra tikėtinas. Tik ieškodamas argumentų, kurie patvirtintų ar paneigtų kokią nors hipotezę, mokslas juda į priekį. Galima sakyti, visa mokslinės minties istorija yra hipotezių tikrinimas – jų patvirtinimas ar atmetimas.</p>
3. Tikslų iškėlimas	<p>Bet kurio tyrimo tikslas – rasti pagrįstą išsikeltos mokslinės problemos sprendimą. Paprastai viename mokslinio tyrimo etape, tam tikrame darbe, jis formuluojamas vienas, bendras. Tikslas nusakomas veiksmažodžiais <i>ištirti, išanalizuoti, išnagrinėti, nustatyti, atskleisti, pagrįsti, apibūdinti, sudaryti</i> ir pan., pavyzdžiui: <i>Ištirti, kaip šešiolikmečiai sveikinas su bendraamžiais, pažįstamais suaugusiais, nepažįstamais suaugusiais žodžiu ir raštu.</i></p>
4. Uždavinių iškėlimas	<p>Tyrimo tikslas sukonkretinamas ir suskaidomas į tyrimo uždavinius. Juos galima formuluoti ir kaip tam tikras tyrimo procedūras, kurios padės pasiekti tikslą. Taigi per tyrimo uždavinius atsiskleidžia tyrimo struktūra ir etapiškumas, tyrimo metodika¹. Kiekvienas uždavinys formuluojamas taip, kad jį išsprendus būtų pasiektas tam tikras rezultatas – jis atsispindėtų tyrimo išvadose. Tyrimo uždaviniai nusakomi veiksmažodžių bendratimis <i>nustatyti, ištirti, palyginti, sudaryti</i> ir pan., pavyzdžiui: <i>1. Nustatyti, kuriais žodžiais šešiolikmečiai sveikinas su skirtingo amžiaus ir socialinės padėties žmonėmis. 2. Palyginti sveikinimosi panašumus ir skirtumus. 3. Ištirti, kas nulemia sveikinimosi panašumus ir skirtumus. 4. Sudaryti dažniausiai vartojamų bendrų skirtingų grupių sveikinimosi žodžių sąrašą.</i></p>
5. Teorinės literatūros studijavimas	<p>Skaitoma teorinė literatūra. Tik taip galima susipažinti su tuo, kas mokslui tuo klausimu jau žinoma, išsiaiškinti, kokiais požymiais remdamiesi vienokią ar kitokią struktūrą galime pavadinti, tarkim, įterpiniu. Paprastai šiuo etapu tikrovei atviras tyrėjo žvilgsnis netrukus užkliūva ir už tokių pavyzdžių, kurie verčia pasukti galvą, kaip vertinti kokią nors konstrukciją, ir vėl grąžina prie teorinės literatūros – toks probleminis teorinės literatūros, kitų mokslinių darbų skaitymas leidžia dar kruopščiau surinkti argumentus savo pozicijai² pagrįsti. Teorinės literatūros skaitymas padeda atrasti ir tinkamiausią ar sukonstruoti naują, specialiai tam tyrimui pritaikytą metodą (ar metodus), kuris taikomas (ar kurie taikomi) renkant ir apdorojant tyrimo duomenis.</p>
6. Tiriamosios medžiagos rinkimas ir kaupimas	<p>Kiekvienas tyrėjas paprastai susiduria su klausimu: kiek turi būti surinkta ir ištirta duomenų, kad būtų galima tvirtinti, jog gauti rezultatai yra patikimas atsakymas į išsikeltą probleminį klausimą. Visų pirma tai priklauso nuo to, kokią problemą pasirenkama tirti: jei rūpi išsiaiškinti kokio nors kalbinio reiškimo, tarkime, priedėlio, vartojimo dėsningumus viename šaltinyje, pavyzdžiui, Kristijono Donelaičio „Metuose“, akivaizdu, kad turi būti ištirti visi to veikalo priedėliai. Jei keliamas tikslas nustatyti priedėlio vartojimo dėsningumus kurio nors laikotarpio to paties žanro tekstuose, kaip antai moksliniuose</p>

¹ **Metodika** – metodų (būdų) visuma kuriam nors praktiniam darbui atlikti. ² **Pozicija** – kieno nors požiūris tam tikru klausimu; kokio nors reiškinio vertinimas (reikšmė šiame tekste).

Kalbos tyrimo etapai	Požymiai
	<p>straipsniuose, arba jei siekiama išsiaiškinti, kuo skiriasi priedėlių vartojimas to paties laikotarpio skirtingų žanrų tekstuose, pavyzdžiui, moksliniuose ir mokslo populiarinamuosiuose straipsniuose, klausimas – kokia duomenų imtis leis tvirtai teigti, jog pastebėti dėsningumai yra reikšmingi ir gali būti laikomi moksliniu atsakymu į tyrimo pradžioje išsikeltą klausimą, – išties esminis. O jei bus keliamas tikslas pasižiūrėti, kaip keitėsi priedėlio vartojimas to paties žanro tekstuose skirtingomis epochomis, greičiausiai reikės surinkti be galo daug empirinių¹ duomenų ir jiems apdoroti bus pasitelkti specialūs vadinamosios tekstynų lingvistikos metodai.</p> <p>Galimi tiriamojo darbo metodai renkant ir apdorojant duomenis:</p> <ol style="list-style-type: none"> eksperimentas (būtina jį kruopščiai aprašyti), apklausos (patartina pateikti tokios apklausos pavyzdį), reiškinių palyginimas, anketos, stebėjimas, šaltinių lyginimas ir analizė, kompiuteriniai apdorojimo metodai.
<p>7. Surinktų duomenų apdorojimas, tai yra jų analizavimas ir klasifikavimas</p>	<p>Skirstymas į tam tikras rūšis, grupes. Pagal kurį požymį surinkti duomenys grupuojami, lemia darbo tikslas ir jį sukonkretinantys uždaviniai: būtent jie atspindi tyrėjo pasirinktą hipotezės – kaip galimo atsakymo į probleminį tyrimo klausimą – patikrinimo būdą.</p> <p>Siekiant aiškumo, vienareikšmiškumo, vaizdumo ir pan. gauti duomenys aprašomi ne tik tekstu, bet ir pateikiami lentelėmis, grafikais, diagramomis ir pan. Labai kruopščiai fiksuojami visi rezultatai, tai yra aptariamos kaip reikšmingos ne tik pagrindinės tendencijos², bet ir reti atvejai. Jokiu būdu negalima praleisti tų duomenų, kurie yra nepatogūs interpretuoti, verčia patikslinti pirminį sumanymą, – toks nutylėjimas iš esmės pažeistų mokslinio darbo etiką.</p> <p>Tyrimo rezultatų aprašymas neatskiriamas nuo jų interpretavimo ir vertinimo: gauti tam tikrų duomenų maža – svarbu gebėti juos įtikinamai paaiškinti, surasti jiems tinkamą vietą jau turimų mokslinio pažinimo teiginių bei išvadų sistemoje. Pavyzdžiui, jei apdorojus didžiąją dalį duomenų paaiškėja, kad tam tikrą reiškinį, ankstesnių tyrėjų aprašytą kaip palyginti dažną, surinktoje medžiagoje atitinka tik vienas kitas pavyzdys, teks pasukti galvą, kaip tokį reiškinį vertinti. Gal jūsų tyrimas išties fiksavo kalboje įvykusius pokyčius, o gal ligtoliniuose tyrimuose, kuriais remtasi, išvados darytos neturint pakankamai duomenų apie tiriamo reiškinio vartojimo kontekstinius ypatumus, o jūsų tyrimui medžiaga rinkta iš kitokio žanro tekstų? Tai yra gauti rezultatai taps pretekstu³ kelti dar vieną hipotezę, ją papildyti pradine ir paieškoti naujų pavyzdžių jau kituose šaltiniuose, kurie jums suteiktų daugiau tikrumo daryti išvadas apie stebimą reiškinį.</p>

¹ **Empirinis** – patirtinis, susijęs su patyrimu ir juo pagrįstas. ² **Tendencija** – 1) vyksmo, veiksmo, raidos, pažiūros, nuomonės, skonio ir pan. kryptis, polinkis; 2) sąmoningas, šaltinis pažiūrų, veiksmų kryptingumas. ³ **Pretekstas** – priežastis, dingstis.

8. Tyrimo rezultatų apibendrinimas ir pristatymas

Tyrimo rezultatai paprastai aprašomi skirtingo žanro mokslinio stiliaus tekstuose, tačiau jų pagrindas – **trinarė struktūra: įvadas, pagrindinė (tiriamoji) darbo dalis ir išvados.**

Pagal str. Tyrimo tikslas; Tyrimo planavimas

Tyrimo rezultatų pristatymas

Įvadas	Tiriamoji darbo dalis	Išvados
<ol style="list-style-type: none">1. Formuluojama tyrimo problema ir tiriamojo darbo autoriaus išsikeltas tikslas.2. Pagrindžiamas požiūris, kaip tą tikslą galima pasiekti.3. Apibūdinama, kas iki šiol tuo klausimu yra žinoma, o kas lieka neatsakyta.4. Aprašoma surinkta medžiaga: iš kokių šaltinių ji buvo rinkta, kiek ir kokių duomenų sukaupta, kodėl jie rinkti būtent taip, kokių duomenų ir kodėl buvo atsisakyta, su kokiais sunkumais juos renkant susidurta ir pan.5. Plačiau aptariami tiriamojo darbo metodai, taikyti renkant ir apdorojant duomenis.6. Baigiamas pagrindinės darbo dalies struktūros apibūdinimu ir pagrindimu, kur būtina aptarti ir sunkumus, su kuriais susidurta atliekant tyrimą, ar padėkoti už kitų suteiktą pagalbą.	<ol style="list-style-type: none">1. Skirstoma į skyrius ir poskyrius, kurie arba atitinka tiriamojo darbo etapus, arba vieni iš jų pristato teorinį darbo pagrindą, o kiti analizuoja konkrečius mokslinio darbo rezultatus. Konkretaus darbo pagrindinės dalies struktūrą turi lemti pats tiriamasis objektas ir jam analizuoti taikoma metodologija¹.2. Nagrinėjama pati mokslinio darbo problema, keliamos ir tyrinėjamos dalinės hipotezės, kuriomis mokslininkas vadovaujasi siekdamas įgyvendinti išsikeltus uždavinius.3. Nuosekliai aprašomi surinkti duomenys ir jų analizės rezultatai.	<ol style="list-style-type: none">1. Svarbu ne mechaniškai pakartoti tai, kas buvo jau pasakyta, bet pateikti ir tam tikrą kontekstą.2. Paprastai siejamos su tyrimo uždaviniais – jose perteikiami konkrečiais tyrimo etapais pasiekti rezultatai.
<p>Kitas struktūrinės dalis, pavyzdžiui, titulinį lapą, turinį ar santrauką, turi ne visi rašto darbai. Dar viena būtina struktūrinė darbo dalis – šaltinių ir literatūros sąrašas – nedidelės apimties rašto darbuose yra įtraukiama į patį tekstą (bibliografiniai naudotų šaltinių ir literatūros aprašai gali būti pateikti ne tik atskirai, bet ir išnašose).</p> <p>Didesnės apimties mokslo tiriamieji darbai turi priedus, kuriuose pateikiama surinkta medžiaga, papildomos diagramos, lentelės (jos turi būti pavadintos ir iš eilės sunumeruotos).</p>		

Pagal str. Tyrimo rezultatų pristatymas

¹ **Metodologija** – 1) mokslo metodų teorija; 2) mokslo metodų visuma.

Informacijos šaltinių ir literatūros sąrašo nurodymas

Medžiagos tyrimui ieškoma įvairiose knygose, spaudos leidiniuose ir interneto svetainėse. Prisiminkite, kaip tinkamai nurodyti šaltinius.

Informacijos šaltiniai	Pavyzdžiai
<p>Knyga</p>	<div style="text-align: center;"> Autorius Pavadinimas Vertėjas Leidimo vieta </div> <p style="text-align: center;">↓ ↓ ↓ ↓</p> <p><i>William Golding, „Mūsų valdovas“, vert. A. Dantaitė, Vilnius: Alma littera, 2020, p. 15.</i></p> <div style="text-align: center;"> Leidimo metai Puslapis </div> <p style="text-align: center;">↑ ↓</p> <p>PASTABA: jei knygą parašė 2–3 autoriai, reikia nurodyti visų vardus ir pavardes.</p> <p>Jei knyga parašyta autorių kolektyvo (4 ir daugiau autorių) arba autoriaus nėra, nurodoma taip: <i>„Lietuvių kalbos enciklopedija“, sud. K. Morkūnas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2008, p. 238.</i></p>
<p>Spaudos leidiniai (žurnalų, laikraščių straipsniai)</p>	<div style="text-align: center;"> Autorius Straipsnio pavadinimas Leidinio pavadinimas </div> <p style="text-align: center;">↓ ↓ ↓</p> <p><i>Selemonas Paltanavičius, „Pasaulis, kuriame gera“ // „Literatūra ir menas“, 2019-07-26, Nr. 15 (3686), Vilnius: VŠĮ „Literatūra ir menas“, p. 34.</i></p> <div style="text-align: center;"> Leidinio data, numeris arba mėnuo Leidimo vieta Puslapis </div> <p style="text-align: center;">↑ ↑ ↑</p> <p>Jei straipsnis iš internetinio spaudos leidinio: <i>Virginija Rimkuvienė, „Etiketas. Kaip rašyti elektroninius laiškus?“ // „Moteris“, 2017 m. vasario 6 d. Prieiga per internetą: http://www.moteris.lt/psichologija/etiketas-kaip-rasyti-elektroninius-laiskus.d?id=73597338 [žr. 2018-07-02].</i></p> <div style="text-align: center;"> Prieiga per internetą (nuorodos adresas, kur žiūrėtas dokumentas) Kada peržiūrėta </div> <p style="text-align: center;">↑ ↑</p>
<p>Internetas</p>	<div style="text-align: center;"> Interneto puslapis </div> <p style="text-align: center;">↓</p> <p><i>http://www.zodziai.lt/ [žr. 2021-01-27]</i></p> <div style="text-align: center;"> Kada peržiūrėta </div> <p style="text-align: center;">↑</p>

